

NIEUWSBRIEF 29

Maart 2014

De NBV Nieuwsbrief komt tweemaal per jaar uit en wordt gratis verspreid onder leden van de Nederlandse Bodemkundige Vereniging. De Nieuwsbrief en andere informatie staan ook op de website: www.bodems.nl

NBV Dagelijks Bestuur

Voorzitter: Linda Nol l.nol@cahvilentum.nl
Vice-voorzitter: Erik Cammeraat l.h.cammeraat@uva.nl
Secretaris-Penningmeester: Jan Peter Lesschen janpeter.lesschen@wur.nl

Bijdragen voor de Nieuwsbrief sturen aan: Jan Peter Lesschen, Secretaris-Penningmeester NBV, p/a Alterra, Postbus 47, 6700 AA Wageningen, janpeter.lesschen@wur.nl

Inhoud Nieuwsbrief 29

Inhoud Nieuwsbrief 29.....	1
Woordje bestuur	1
In Memoriam – Marthijn Sonneveld.....	2
Nieuw Dagelijks Bestuur NBV	6
IUSS	6
Verslag Algemene Ledenvergadering 2013.....	7
Verslag themadag “De Biobased Economy bestendige bodem”	8
Verslag themadag “Bodemvruchtbaarheid in de Nederlandse landbouw”	10
Agenda	12

Woordje bestuur

Allereerst een zeer verdrietige mededeling. Op 28 december 2013 is onze (oud) voorzitter Marthijn Sonneveld in de leeftijd van 38 jaar overleden aan de gevolgen van nierkanker. In de eerste plaats is dit natuurlijk verschrikkelijk voor zijn vrouw en (jonge) kinderen, voor zijn familie en voor zijn naasten. Maar het is ook een klap voor de Nederlandse bodemkunde en de Nederlandse Bodemkundige Vereniging. Verderop in de nieuwsbrief staat een in memoriam geschreven door de mede NBV bestuursgenoten van Marthijn.

Tijdens de ALV op vrijdag 8 november 2013, na afloop van de themadag, is het nieuwe dagelijks bestuur gekozen. Linda Nol is Marthijn Sonneveld (die helaas al niet meer aanwezig kon zijn) opgevolgd als voorzitter en is daarmee de eerste vrouwelijke voorzitter van de NBV. Erik Cammeraat

is toegetreden tot het DB als vice-voorzitter en Jan Peter Lesschen is secretaris penningmeester gebleven.

Op vrijdag 20 juni organiseert de NBV in samenwerking met het Nederlands Veengenootschap een themadag over het hoogveen landschap. Deze dag staat enerzijds in het teken van het boek "Landschappen van Nederland", waar Marthijn Sonneveld ook een van de auteurs was, en gaat anderzijds in op de actuele discussie in Duitsland over de veenwinning. De dag zal plaats vinden in Geeste in Duitsland, net over de grens bij Emmen. Het volledige programma wordt binnenkort verder uitgewerkt en informatie zal t.z.t. worden verspreid.

In Memoriam – Marthijn Sonneveld

Op 28 december 2013 overleed Marthijn Sonneveld in de leeftijd van 38 jaar aan de gevolgen van nierkanker. In de eerste plaats is dit natuurlijk verschrikkelijk voor zijn vrouw en (jonge) kinderen, voor zijn familie en voor zijn naasten. Maar het is ook een klap voor de Nederlandse bodemkunde in het algemeen en de Nederlandse Bodemkundige Vereniging in het bijzonder. Marthijn was een uitstekend bodemkundige die zich met grote overtuiging en verdienste heeft ingezet voor de Nederlandse bodemkunde. Met zijn wetenschappelijk onderzoek en onderwijs heeft hij een grote bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het internationale bodemkundige veld en het opleiden en enthousiasmeren van toekomstige bodemkundigen. Daarnaast heeft hij een zeer actieve rol gespeeld in de NBV. In 2007 werd Marthijn verkozen tot vice-voorzitter van de NBV en

aansluitend in 2010 tot voorzitter. Deze rollen vervulde hij met verve, tot het moment dat hij door zijn ziekte gedwongen werd zijn bestuurstaken neer te leggen.

Als (oud)bestuursleden van de NBV die in verschillende besturen samen met Marthijn de vereniging gediend hebben, zijn we allen zeer getroffen door zijn overlijden. We wensen zijn gezin en familie alle sterkte nu ze hem moeten missen. Door middel van persoonlijke herinneringen aan onze samenwerking met Marthijn willen we in dit In Memoriam onderstrepen wat Marthijn voor de Nederlandse bodemkunde, de Nederlandse Bodemkundige Vereniging en voor ons persoonlijk betekend heeft.

Gerard Heuvelink (Voorzitter NBV 2005-2007):

Marthijn was een uitnemend vertegenwoordiger van de Wageningse bodemkunde, die van oudsher een sterke verbondenheid heeft met de landbouw en de (Nederlandse) bodemkartering. Marthijn begon in 1994 aan de opleiding 'Bodem, Water, Atmosfeer' en studeerde in 1999 cum laude af in de ruimtelijke bodemkunde. Hij deed zijn promotieonderzoek eveneens in Wageningen, waar hij in 2004 onder begeleiding van Johan Bouma en Tom Veldkamp cum laude promoveerde op een onderzoek naar de karakterisering van bodemsystemen als product van de interactie tussen boeren en levende natuur. In de jaren daarna verbreedde hij zijn kennis, vergrootte zijn netwerk in binnen- en buitenland en ging zich ook steeds meer toeleggen op het overdragen van zijn kennis op studenten en collega's. Niet alleen in colleges en in het veld maar ook met het standaardwerk 'Landschappen van Nederland', dat hij samen met vier collega's schreef. Met dit alles was zijn naam in de Nederlandse bodemkundige

wereld al op jonge leeftijd gevestigd en het lag dan ook in de lijn der verwachting dat hij het voorzitterschap van de Nederlandse Bodemkundige Vereniging op zich zou nemen. Marthijn kweet zich uitstekend van deze taak, niet alleen vanwege zijn grote kennis van en passie voor de bodemkunde, maar ook omdat hij rust en leiderschap uitstraalde, zeer betrouwbaar en goed georganiseerd was, en dit alles koppelde aan een onzelfzuchtige en innemende persoonlijkheid.

Mijn eigen ervaringen met Marthijn betreffen vooral die als collega bij de leerstoelgroep Bodemgeografie en Landschap van Wageningen Universiteit. Hij was een collega uit duizenden. Deskundig, professioneel, hardwerkend, gedreven, integer, begripvol, en altijd bereid je met raad en daad terzijde te staan. Het is moeilijk voor te stellen dat we het nu zonder hem moeten doen, hij die zo bepalend was voor de inhoud van ons onderwijs en onderzoek en nog een lange carrière voor zich had. Iedereen die Marthijn gekend heeft zal hem blijven herinneren en waarderen om zijn kwaliteiten en persoonlijkheid.

Boris Jansen (Voorzitter NBV 2007-2010):

Ik had Marthijn wel eens kort op een congres gesproken, maar leerde hem pas echt kennen toen hij in 2007 toetrad tot het Dagelijks Bestuur van de NBV. Samen met Stephan Mantel vormden we in mijn ogen een hecht team. We hadden meteen ook een grote klus op ons bord: de organisatie van het 75 jarige jubileum van de NBV in 2010. Hierin heeft Marthijn een leidende rol gespeeld. Zijn doorzettingsvermogen, verantwoordelijkheidsgevoel en organisatorische talent waren bij de organisatie van dit grote, ingewikkelde evenement van onschatbare waarde. Ook was hij het die met het idee kwam een jubileumcommissie in het leven te roepen en wist vervolgens Johan Bouma te strikken deze commissie te leiden.

Ook in de internationale vertegenwoordiging van de NBV waren we een hecht team. Ik denk dan met name aan de vele en vaak pittige IUSS vergaderingen tijdens het World Congress of Soil Science in Brisbane in 2010 waar we samen de belangen van de NBV behartigden. Inclusief het gelobby in de wandelgangen dat daarbij hoort. Marthijn opereerde daarbij als een ware diplomaat: rustig, waardig, communicatief ijzersterk en bogend op een grote dossierkennis.

Congressen als dat in Brisbane boden ook de kans elkaar beter te leren kennen. Ik herinner me nog goed dat we een middag vrij hadden en met zijn tweeën door de stad liepen en een tochtje over de Brisbane river maakten. Maar mijn warmste herinneringen aan Marthijn zijn van een ander congres: de EGU General Assembly in Wenen in 2012. Ik was daar als enige van mijn onderzoeksgroep en ook Marthijn was volgens mij niet met veel collega's. Dientengevolge zijn we een paar avonden samen opgetrokken, waarvan één avond me in het bijzonder bij is gebleven. We dineerden in een klein restaurantje aan de Naschmarkt waar een jazzbandje speelde. Tijdens het diner hadden we een openhartig en indringend gesprek over gezin en kinderen. We hebben allebei kinderen in ongeveer dezelfde leeftijd, en waar Marthijn's oudste Norah heet, heet mijn oudste Noor. Marthijn vertelde o.a. over de hersentumor die Norah gehad heeft en wat er op zo'n moment als ouder door je heen gaat. Ik vertelde hem dat ik grote bewondering heb voor de manier waarop hij, mede geholpen door zijn geloof, met de ziekte van zijn dochter is omgegaan. Heel soms heb je het gevoel dat je echt een verbinding met iemand maakt. Ik had dat gevoel op dat moment met Marthijn. En mijn bewondering voor Marthijn als mens is alleen maar gegroeid door de waardige manier waarop hij later met zijn eigen ziekte is omgegaan. Soms wordt je wel eens op een managementtraining gevraagd om iemand te noemen die je als voorbeeld ziet. Veel mensen noemen dan namen als Steve Jobs of Nelson Mandela. De volgende keer dat ik een dergelijke vraag krijg, zeg ik: Marthijn Sonneveld.

Stephan Mantel (Secretaris/Penningmeester NBV 2004-2010):

Ik heb Marthijn leren kennen via het Dagelijks Bestuur van de NBV, toen Boris voorzitter werd en Marthijn als vice-voorzitter aantrad. Marthijn had een positieve en vriendelijke grondhouding en ik vond hem altijd evenwichtig en bedachtzaam. Dat zijn eigenschappen die er toe bijdroegen dat hij een goed bestuurder van de NBV was. Het driekoppige bestuur van toen werkte, zoals ook al door Boris verwoord, goed en prettig samen. We vergaderden dan weer in Amsterdam, meestal in Wageningen en soms er tussenin op Utrecht CS of via conference call. Een karakteristieke pose van Marthijn,

wanneer hij namens de NBV een zaal of een groep toesprak, was die met twee handen ineengeslagen. Verbinding. Marthijn kon goed mensen verbinden. Daartegenover stond dat hij niet bang was om een standpunt in te nemen en dat ook beargumenteerd te verdedigen wanneer de situatie daar om vroeg.

Marthijn had altijd speciale aandacht voor jonge bodemkundigen en studenten. Ik herinner me een ijskoude en natte avond in de regen op de vette klei bij de Nude waar de grondboor-kampioenschappen plaatsvonden. Marthijn was betrokken bij de organisatie. Ik denk dat hij dat jaar hoofdscheidsrechter was. Alsof de kou en regen hem niet deelden, stond hij met een grote glimlach tussen die modderige studenten en andere bodementhousiastelingen de diverse teams aan te sporen. Marthijn had een passie voor het onder de aandacht brengen van het belang van de bodem voor de maatschappij. Kenmerkend was de zinsnede uit een schriftelijke reactie van hem als bestuurder op de vraag voor betrokkenheid van de NBV bij vertoning van de film 'Dirt', daarin schreef hij: "Alles wat het thema bodem op de kaart zet en voor een groot publiek onder de aandacht brengt is belangrijk". De historie en ontwikkeling van de bodemkunde had zijn belangstelling. Dat bleek onder meer wanneer het archief van de NBV of het documenteren van de rol van de NBV door de geschiedenis heen in het bestuur aan de orde kwam. Vorig jaar nog publiceerde hij als co-auteur een artikel over de geschiedenis van de Nederlandse bodemkartering in een internationaal wetenschappelijk tijdschrift.

Naar aanleiding van het auto-ongeluk van mijn vrouw, schreef Marthijn mij een persoonlijke tekst waarin hij repte over de kwetsbaarheid van het leven. Het is zeer te betreuren dat hij daar zelf op zo'n jonge leeftijd en op deze wijze mee werd geconfronteerd. De laatste keer dat ik hem tegenkwam kwam hij net terug van een dag in het veld midden in een drukke periode met practica. Hij vertelde dat hij een heel goed gevoel had over de volgende NBV themadag en dat het weer een interessante bijeenkomst zou worden. Het is heel onwerkelijk te beseffen dat we Marthijn niet meer tegen het lijf kunnen lopen, op weg naar weer een dag in het veld met studenten.

Linda Nol (Vice-voorzitter NBV 2010-2013; huidig voorzitter NBV):

Ik leerde Marthijn kennen tijdens mijn periode als AIO (2005-2009) op de toenmalige vakgroep "Soil Inventory and Land Evaluation" in Wageningen. Ik vond hem meteen een heel fijn en rustig persoon. Hij was de eerste jaren een van de personen, die mij als onzekere en zoekende AIO, zelfvertrouwen gaf. Waar velen van ons regelmatig behoorlijk last van stress hadden, kwam Marthijn op mij (ondanks zijn volle agenda) nooit gestrest over, leek hij altijd in-control te zijn en had hij altijd tijd om vragen te beantwoorden. Ik heb hem een paar keer meegemaakt tijdens excursies en daar werd duidelijk dat Marthijn zeer gepassioneerd over het vak kan vertellen en de gave had om dit aan de studenten, collega's of NBV-leden (met de kenmerkende Marthijn-handgebaren) over te brengen, bijvoorbeeld toen we als vakgroepsuitje op excursie naar (mijn eigen) provincie Noord-Holland gingen.

In 2009 kwam Marthijn met een printje van een vacature aanzetten met de titel "Docent Tuin-/Akkerbouw aan de CAH" (gekregen via zijn vrouw). Dat leek me wel wat en ik heb gesolliciteerd. Momenteel werk ik nog steeds met veel plezier bij de CAH Vilentum. Verder vroeg Marthijn mij ook of ik geïnteresseerd was om een bestuursfunctie in de NBV te bekleden. Ik vond dat een grote eer en heb ja gezegd op de functie van vice-voorzitter. Samen met Jan Peter vormden we met z'n drieën in de periode 2010-2013 het Dagelijks Bestuur. Marthijn was altijd goed voorbereid en efficiënt bij de vergaderingen. Eén keer hebben we voor de verandering eens in een biercafé gegeten en vergaderd. Een heel gezellige avond waarbij Marthijn ook vol liefde vertelde over zijn gezin.

In augustus vorig jaar hadden we nog een vergadering met het Dagelijks Bestuur. Kort daarna kwam het schokkende bericht dat Marthijn ernstig ziek bleek te zijn. Het ziekteproces bleek erg snel te gaan en Marthijn overleed slechts drie maanden na de diagnose, echt onvoorstelbaar. Ik heb veel aan Marthijn te danken en zal hem herinneren als een warm en toegewijd persoon.

Jan Peter Lesschen (Secretaris/Penningmeester NBV 2010-heden):

Ik kende Marthijn al vanuit mijn studie, we hebben beide bodemkunde in Wageningen gestudeerd, maar hij zat twee jaar boven mij. Tijdens mijn afstudeervak en latere werk op de vakgroep Bodemkunde en Geologie op Duivendaal was Marthijn daar AIO en spraken we elkaar regelmatig tijdens de koffiepauzes. Ik ben toen ook wel eens met Marthijn op veldwerk geweest in zijn onderzoeksgebied in de Noordelijke Friese Wouden. Toen viel mij ook al zijn passie voor de bodemkunde en veldwerk op. Gezien zijn nominaties voor 'docent van het jaar' bij de universiteit in 2011 en 2013 heeft hij zijn enthousiasme voor de bodemkunde en het veldwerk ook zeker onder de studenten weten te verspreiden.

Marthijn was één van de weinige echte bodemkundigen van de jongere generatie, die nog de verbinding kon leggen tussen het landschap, de bodem en het gebruik van de bodem. Hij deed dat onder andere via veldwerk, maar hij heeft ook zeker de verbinding weten te maken tussen wetenschappelijke kennis en de behoefte van de praktijk. Een mooi voorbeeld hiervan is de bodem conditie score (<http://www.mijnbodemconditie.nl>), een nieuw meetinstrument bedoelt om de boer beter en praktisch inzicht te geven in de kwaliteit van de bodem en hoe deze verder te verbeteren. Marthijn was de drijvende en inhoudelijke kracht achter de ontwikkeling van dit initiatief.

In 2010 vroeg Marthijn mij om samen met Linda toe te treden tot het Dagelijks Bestuur van de NBV. Ik heb hier niet lang over na hoeven denken, aangezien ik met Marthijn als voorzitter en Linda als vice-voorzitter een mooi team zag om samen vorm te geven aan het besturen van de NBV. Ik heb de samenwerking met Marthijn in de afgelopen drie jaar zeer prettig gevonden en had bewondering voor zijn inzet, betrouwbaarheid en betrokkenheid. Het was dan ook een enorme schok toen ik van Marthijn het bericht ontving over zijn ziekte. Het is voor mij nog steeds onbegrijpelijk dat hij van het ene op het andere moment moest stoppen en binnen een paar maanden overleden is. Ik zal Marthijn en onze samenwerking dan ook zeer missen.

Nieuw Dagelijks Bestuur NBV

Op 8 november 2013 is tijdens de Algemene Ledenvergadering, vanwege het aflopen van de termijn van het oude bestuur, het nieuwe Dagelijks Bestuur gekozen. Linda Nol is verkozen tot nieuwe voorzitter na haar eerdere termijn als vice-voorzitter. Linda is hiermee de eerste vrouwelijke voorzitter van de NBV. Erik Cammeraat, universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam, is daarnaast verkozen tot nieuwe vice-voorzitter. Jan Peter Lesschen is Secretaris-Penningmeester gebleven.

Ik ben Erik Cammeraat, de nieuwe vice-voorzitter van de NBV. Ik werk als universitair hoofddocent bij de leerstoelgroep Earth Surface Science, bij het Instituut voor Biodiversiteit en Ecosysteem Dynamica (IBED) van de Universiteit van Amsterdam. In mijn onderzoek houd ik me voornamelijk bezig met bodemerosie en landdegradatie, enerzijds naar fundamentele processen van vastlegging en mineralisatie van bodemkoolstof, in relatie tot bodemerosie (lab, profiel en hellingschaal) en anderzijds naar de interactie tussen vegetatie, bodemontwikkeling, hydrologische en geomorfologische processen van helling tot landschapsschaal, vooral in Spanje (degradatie) en Luxemburg (bosecosystemen) maar ook in Sub-Sahara Afrika en Zuid Amerika. Ook praktische toepassingen die leiden tot bodemkwaliteitsverbetering zoals re-greening hebben mijn interesse. Ik doceer daarnaast geomorfologische, bodem en water georiënteerde (veld)vakken binnen de bachelor Future Planet Studies en Aardwetenschappen en master Earth Sciences, waaronder een geïntegreerd bodem-geomorfologisch veldwerk in Zuidoost Spanje. Daarnaast ben ik editor van het tijdschrift Catena. Ik ben gepromoveerd op de interactie tussen hydrologische en geomorfologische processen in een bosecosysteem in Luxemburg en heb aan de UvA Fysische Geografie gestudeerd. De NBV is een actieve vereniging en ik kijk uit naar de komende periode waarin we als enthousiast bestuur weer interessante themadagen zullen gaan organiseren en dat we de bodem voor een breed publiek onder de aandacht kunnen brengen.

IUSS

Door Erik Cammeraat

De Nederlandse Bodemkundige Vereniging is geassocieerd met de International Union of Soil Sciences (IUSS). De International Union of Soil Sciences (IUSS) is de wereldwijde organisatie voor bodemkunde en bodemkundigen. Het doel van de IUSS is om alle onderdelen van de bodemkunde te promoten, en om alle bodemwetenschappers in de wereld te ondersteunen bij het uitvoeren van hun activiteiten. De NBV is de officiële Nederlandse vertegenwoordiger in de IUSS en betaalt voor dat lidmaatschap een bijdrage per lid aan de IUSS. We doen dit omdat de bodem niet alleen dicht bij huis belangrijk is, maar overal ter wereld. De IUSS is wereldwijd actief en vormt een internationaal platform voor bodemkundigen. De bodem is één van de belangrijkste natuurlijke hulpbronnen op aarde, denk alleen maar aan de productie van voedsel. Ook de rol van de bodem in de nutriëntencycli en de koolstofhuishouding van onze planeet hebben bij voorbeeld globale dimensies. De vele bedreigingen die overal op de wereld op de bodem afkomen, waaronder bodemdegradatie of bodemverlies maken kennisuitwisseling over bodemprocessen en 'best practices' in duurzaam bodembeheer noodzakelijk.

Alhoewel Nederland een sterke bodemkundige traditie heeft, zijn we als NBV te klein om op wereldschaal echt invloed te kunnen hebben en daarom hebben we ons met de meeste zusterverenigingen in de wereld verenigd in de IUSS. De IUSS is georganiseerd via een aantal divisies en werkgroepen, die zich focussen op een aantal bodemkundige onderwerpen (zie de website van de IUSS: <http://www.iuss.org>). In een aantal van deze geledingen zijn ook (gekozen) Nederlandse vertegenwoordigers actief. Boris Jansen, werkzaam bij de Universiteit van Amsterdam, is onlangs verkozen als vicevoorzitter van de *Soil Chemistry* divisie. De IUSS draagt bij aan de vermeerdering van, en de verspreiding van broodnodige kennis over bodems en zij probeert ook haar invloed breed aan te wenden. Een belangrijk onderdeel is daarbij ook de uitwisseling van kennis op het wetenschappelijke vlak. De IUSS en haar geledingen organiseren bodemkundige congressen, waaronder het vierjaarlijkse World Soil Congress, dit jaar in juni in Zuid-Korea of Eurosoil, dat ook eens in de 4 jaar wordt georganiseerd, de laatste keer in 2012 in Bari in Italië. Daarnaast zijn er vele speciale bijeenkomsten die een bepaald aspect van de bodem tot onderwerp hebben. Bij al die bijeenkomsten zijn ook de Nederlandse bodemkundigen goed vertegenwoordigd om hun gezichtspunten te etaleren en te bediscussiëren. Natuurlijk zijn ze er ook om goede ideeën op te pikken en die mee naar huis te nemen om er zo ook in Nederland mee aan de slag te kunnen.

Verslag Algemene Ledenvergadering 2013

Vrijdag 8 november 2013, Wageningen

1. **Opening en vaststelling agenda**
2. **Mededelingen van het bestuur**
Linda Nol lichtte toe dat Marthijn Sonneveld vanwege zijn ziekte helaas niet aanwezig kon zijn.
3. **Overzicht activiteiten afgelopen jaar**
Linda Nol gaf een kort verslag van de afgelopen twee themadagen en de overige activiteiten in 2013.
4. **Financieel overzicht 2012 en kascontrole**
Jan Peter Lesschen gaf een toelichting over de financiële afrekening over 2012. De uitgaven waren in 2012 iets hoger dan begroot door de hogere afdracht aan de IUSS, waarvan de contributieverhoging niet in de begroting was opgenomen, en de hogere kosten aan de themadagen. Door de verandering van contributie-inning was nog niet alle begrote contributie ontvangen. Desondanks kon er toch nog 500 euro aan de reserves worden toegevoegd. De kascontrole commissie, bestaande uit Joke van Wensem en Theo Edelman, adviseerde akkoord te gaan met de jaarrekening. De ALV was hiermee eens en verleende de penningmeester decharge voor 2012. De kascontrole commissie had nog wel een aantal aanbevelingen rondom beleid voor niet betalende leden en over de balans welke dit jaar voor het eerst aan de jaarrekening was toegevoegd. Een suggestie vanuit de ALV was ook om eventueel de penningmeester van een studievereniging er bij te betrekken.
5. **Samenstelling AB**
Linda Nol gaf een toelichting op de samenstelling van het huidige algemeen bestuur. De ALV gaf aan een zo'n breed mogelijke vertegenwoordiging te stimuleren.
6. **Vaststelling nieuw DB**
Vanwege het aflopen van de termijn van het oude bestuur is een nieuw Dagelijks Bestuur gekozen. Linda Nol is verkozen tot nieuwe voorzitter na haar eerdere termijn als vicevoorzitter. Linda is hiermee de eerste vrouwelijke voorzitter van de NBV. Erik Cammeraat, universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam, is daarnaast verkozen tot nieuwe vicevoorzitter. Jan Peter Lesschen is Secretaris-Penningmeester gebleven. Ondanks zijn afwezigheid is namens Marthijn Sonneveld als aftredend voorzitter het volgende dankwoord uitgesproken:

Geacht Dagelijks Bestuur, Geacht Algemeen Bestuur, Beste leden,

Met heel veel plezier en inzet heb ik mij de afgelopen jaren mogen inzetten als DB lid voor de NBV. De Nederlandse Bodemkundige Vereniging is een prachtige vereniging met veel perspectief en zeker geen gezelligheidsclubje voor de oude van dagen. Ik had me er erg op verheugd deze woorden zelf uit te kunnen spreken op deze mooie themadag; maar zoals jullie weten ontbreekt mij daar de mogelijkheid voor. Een plotselinge en zeer intense ziekte heeft mij weerhouden van de werkzaamheden binnen de NBV maar ook van andere taken. Het heeft mij, maar ook vele anderen denk ik, stil gezet bij de broosheid van het leven. Ik herinner mij van de afgelopen 6 jaar mooie themadagen, hele goede AB vergaderingen en altijd levendige DB vergaderingen.

Ik wil hier graag veel dank uitspreken aan mijn mede DB leden, Jan Peter en Linda, die ieder op hun eigen wijze ook veel betekent hebben voor de vereniging. Financieel zijn de zaken op orde: een welverdiend applaus voor Jan Peter wat mij betreft! Verder wens ik jou, Linda, ook veel succes toe als nieuwe voorzitter van de NBV. Ik heb er alle vertrouwen in dat je de vereniging op vele fronten uitstekend zult vertegenwoordigen. Verder ook een woord van welkom aan ons nieuwe DB lid, Erik Cammeraat. Welkom in het DB en veel succes met je taken daarbinnen.

Beste leden, het is mij een genoegen u via deze weg nog enige woorden van dank toe te spreken. Geniet van uw vakgebied (de bodemkunde) en de borrel die wacht!!

*Een hartelijke en warme groet,
Marthijn Sonneveld.*

7. Rondvraag

- Vanuit de aanwezige studentleden werd aangeraden om het contact met de studieverenigingen te stimuleren, naast Pyrus ook met GAOS (UvA)
- Een suggestie was om de voorlopige begroting op de voorafgaande ALV vast te stellen en niet tijdens het AB welke vaak pas in maart plaatsvindt.
- Er was een vraag over de Hissinkprijs of er verschil tussen HBO en Universiteit gemaakt zou moeten worden. De prijs staat open voor zowel HBO als universiteit scripties, maar het is wel lastig om deze op dezelfde manier te beoordelen.
- Henk van Reuler kwam met de suggestie om een themadag rondom voedselzekerheid (Afrika) te organiseren.

8. Sluiting

Verslag themadag “De Biobased Economy bestendige bodem”

Door Chantal Hendriks

Vanuit het hele land kwamen er op 28 juni 2013 een kleine 100 mensen naar het CAH in Dronten om meer te weten te komen over de Biobased Economy (BBE). In een BBE gaat het om de overgang van een economie die draait op fossiele grondstoffen naar een economie die draait op biomassa als grondstof. Met andere woorden, hoe kunnen we overgaan van 'fossil based' naar 'bio based'.

Naast dit actuele thema dat zelf al veel discussie met zich mee brengt, was er ook een uitdaging voor de spreker. Elke spreker kreeg maar 20 seconden per slide met een maximum van 20 slides. Dit concept werd goed opgepikt door zowel de sprekers als het publiek. De ochtend werd geleid door Annemieke Smit, werkzaam bij Alterra Wageningen UR. De eerste spreker, Han van Kasteren (CAH Vilentum), heeft ons ingeleid in het thema Biobased Economy. Fusie, splitsing en zwaartekracht zijn de oorsprong van alle energiebronnen op aarde. Als een oppervlak zo groot als Spanje bedekt zou zijn met PV cellen in Sahara, zou het energieverbruik op de wereld gecompenseerd kunnen worden.

De energie vraag en het aanbod moet in balans zijn over het jaar. De mogelijkheid om duurzame energie op te slaan stimuleert deze balans. Een oppervlak kan vaak multifunctioneel gebruikt worden, door het combineren van bijvoorbeeld biomassa en wind, zon en wonen/werken.

Joop Spijker van Alterra Wageningen UR heeft de toepassingen van BBE aangestipt. Biomassa kan uit diverse invalshoeken gehaald worden. Denk hierbij aan bos, natuur, landschap en stedelijk groen. Momenteel gaat er nog veel biomassa verloren. We moeten bewuster met onze biomassaproductie omgaan. Het aanbod aan biomassastromen aan de verwerkingsindustrie kwam aan bod bij spreker Jan Cees Vogelaar (HarvestaGG). HarvestaGG Green Goods farms haalt meer uit biomassa

dan alleen energie (eiwit, suikers en turf/organische pellets) door middel van droogvergisting. De laatste twee presentaties van de eerste ronde haalde ons weer even terug van de biomassaverwerking naar de bodem en het bodemleven. Wat gebeurt er met het bodemleven als je almaar biomassa wegneemt en verwerkt tot bijvoorbeeld energie? En wat gebeurt er met de bodemkwaliteit en het landgebruik? Jacqueline Baar van BioMyGreen en Sandra Boekhold (Technische Commissie Bodem) presenteerde hier een duidelijk beeld over. Wist u bijvoorbeeld dat we twee keer het mondiale BNP uit ecosysteemdiensten zouden kunnen halen en dat wereldwijde conflicten meestal voortkomen uit bodemdegradatie.

De vragen/discussieronde voor de eerste vijf sprekers begon met een vraag voor Jan Cees Vogelaar over het gevaar van hoge gehalten aan zware metalen in bermgras. Hij bevestigde dat niet de zware metalen, maar het zoutgehalte in het bermgras een probleem veroorzaakt voor het gebruik in de biomassa industrie. Het is van dergelijk belang tijdens het maaien geen bodemdeeltjes mee te nemen, want hier zitten wel zware metalen in. Er werd gevraagd of het niet zonde was om de vruchtbare poldergronden te gebruiken voor grasland productie, waarop werd geantwoord dat het leveren van gras goed verdient, ongeveer 20 cent per hectare. Verder werd er door Bert Janssen (WUR) nog aangestipt dat organische stof belangrijk is voor de mensen. Er wordt al jaren op vruchtbare, maar ook op mindervruchtbare grond landbouw gepleegd. Denk hierbij aan de es-, enk- en heidegronden. Kris Blok vroeg zich nog af waarom het bodemleven niet meegenomen wordt bij BioMyGreen, aangezien dit de bewortelingsdiepte kan stimuleren.

Na een korte pauze waarin er nog veel nagepraat werd over de presentaties, was het de beurt aan Maarten Schrama van NIOO-KNAW om de verschillende biobased gewassen en hun effect op de bodemkwaliteit aan het licht te brengen. De organische stof in de bodem daalt altijd, ook zonder biobased economy. Door verschillende gewassen (zowel eenjarige als meerjarige) met elkaar te vergelijken, heeft hij de geschiktheid van de verschillende gewassen voor de biobased economy bepaald. Er werd een groot verschil tussen biomassagewassen op het bodemleven en op de bodemfysieke eigenschappen geconstateerd. Ook werd er geconcludeerd dat biomassagewassen opgenomen moeten worden in de gewasrotatie om het organische stof gehalte te verhogen.

Corné Kempenaar (PRI) gaf advies over hoe we de bodem biobased bestand kunnen maken. Dat een goede bodem de basis is voor een goede biomassa productie is niet nieuw. De inzichten in relatie tot de bodem zijn echter wel nieuw, bijvoorbeeld precisielandbouw, GMO gewassen, minimum tillage, BBE gewassen. De laatste spreker, Karin Rotink (AVEBE) informeerde ons over de manier waarop

bedrijven die afhankelijk zijn van biomassaproductie, omgaan met de biobased economy en reststromen. Ze gaf een introductie in het bedrijf AVEBE en hoe dit bedrijf inspeelt op de biobased economy. Er moet gefocust worden naar een optimale balans tussen de markt, duurzame innovatie en het streven naar gesloten kringlopen.

Na deze laatste presentatie was er tijd voor vragen en discussies. Het eerste punt dat naar voren kwam was de shift moet plaatsvinden bij mensen in het denken aan de biobased economy. Ook in de precisielandbouw bijvoorbeeld liggen er nog veel kansen. Hanko Bosma vroeg zich af of de wilgenteelt wel zo realistisch is voor boeren. Maarten Schrama antwoordde hierop dat de wortels van wilgen inderdaad problematisch zijn. Het onderzoek is maar op één bodemsoort uitgevoerd en meer onderzoek is zeker nodig om de economische winst van biobased gewassen nader te bepalen. Hierop haakte Karin Rotink (AVEBE) in dat de kringlopen gesloten moeten worden voor een duurzame landbouw. Voor stikstof is dit nog altijd erg moeilijk. Zij is van mening dat de hoeveelheid biomassa die afgevoerd wordt op de een of andere manier weer terug moet komen in het systeem. Piet van Blokland bevestigt dat het lastig is en blijft om economische winst én duurzame effecten uit biomassagewassen te behalen. Boeren willen altijd winst maken, ze zijn niet voor niets begonnen met de maisteelt. Pauline van Gaans (Deltares) merkte het belang voor een rotatiesysteem nog op. De ochtend werd afgesloten met de opmerking dat een vergroting van de biobased economy nodig is voordat er een win-win situatie kan ontstaan.

Na de lunch gingen we naar PTC+ waar we in groepen vier excursiepunten bezochten; twee bodemprofielen, Agriometius met een rijdende scanner, gewassensoren en Eijkelkamp met een mobiele penetrometer. Ook al was het bodemprofiel onder akkerland beter dan onder grasland, waarschijnlijk veroorzaakt door de vorst van afgelopen winter, het idee van de biobased economy en het belang van de bodem daarbij werd duidelijk. Ook tijdens de andere excursiepunten kwam naar voren dat het belangrijk is zuinig te zijn met onze bodem. Na afloop was er een lekkere barbecue en kon iedereen nog napraten over de dag.

Verslag themadag “Bodemvruchtbaarheid in de Nederlandse landbouw”

Door Johan de Leede

Op vrijdag 8 november 2013 heeft de NBV een themadag georganiseerd over de trends en uitdagingen rondom bodemvruchtbaarheid in de Nederlandse landbouw. Met ruim 80 aanwezigen was er grote belangstelling voor dit thema. Dagvoorzitter was Marjoleine Hanegraaf (NMI) die de negen sprekers strak aan de tijd hield. De dag werd besloten met een levendige discussie. Hieronder zijn in het kort de verschillende onderwerpen beschreven. De presentaties kunnen ook worden gedownload van de NBV website: <http://www.bodems.nl/nbv/151/presentaties.html>.

René Schils (Alterra) lichtte toe dat bodemvruchtbaarheid onderverdeelt kan worden in enerzijds; een bijdrage vanuit de bodem en anderzijds in gewasopbrengsten (en de kwaliteit ervan) die beïnvloedt wordt door allerlei biologische, chemische en fysische factoren. Verder lichtte René toe dat er op meerdere delen in de wereld nog veel potentie is om meer te produceren. Hierna werd er meer ingezoomd op Nederland. Daarin kwamen volgens René twee knelpunten boven water namelijk; organische stof gehalte en de ontwatering. De onzekerheden waar veel landbouwers mee te maken krijgen in de toekomst (in relatie tot de bodem) zijn intensivering, mestbeleid, specialisatie, klimaatverandering (hogere temperatuur, hogere verdamping, hogere intensiteit buien, stijging zeespiegel en natte winters) en beleid. De laatste twee factoren zijn verder toegelicht door René.

Jan Peter Lesschen (Alterra) richtte zich met name op de stikstof- en fosfaatstromen in de wereld in vergelijking met Nederland. Hierin werd duidelijk dat Nederland wereldwijd de meeste stikstof en fosfaat importeert, vooral via veevoer en kunstmest. Nederland heeft in Europa de hoogste stikstof emissies per hectare en ook de hoogste ophoping van fosfaat in landbouwgronden. Voor Nederland ligt er op dit gebied nog een grote uitdaging om de stikstof- en fosfaatstromen sterk te reduceren. Volgens Jan Peter hebben veel problemen in de wereld uiteindelijk te maken met stikstof.

Roelf Voortman (VU) richtte zich met name op Afrika en dan met name richting de chemiekant. Zo verklaarde hij dat de bodem net als een mens bepaalde 'essentiële nutriënten' nodig heeft en dat deze niet vervangen kunnen worden door andere nutriënten. In sommige delen van Afrika zijn zinkgehalten laag, wat nodig is voor de eiwitsynthese. Ook molybdeen is hier een voorbeeld van. Wanneer er veel fosfaat in de bodem is maar (te) weinig zink wordt het betreffende zink niet opgenomen door planten. Als conclusie gaf Roelf aan dat het mogelijk wel eens belangrijk kan zijn om de chemische ratio's van bodems te bepalen om zo inzicht te krijgen in antagonisme en de beschikbaarheid mineralen. Vaak is het belangrijker om naar de ratio's van mineralen te kijken dan naar de individuele hoeveelheden van mineralen. Alleen om goede ratio's op te stellen is veel kennis nodig!

Arjan Reijneveld (BLGG AgroXpertus) spitste zich wat meer toe op de Nederlandse landbouwgronden. Hij gaf aan dat men op het gebied van fosfaat zich altijd richtte op het Pw-getal, maar hierin wordt nog niet duidelijk of alle fosfaat ook beschikbaar komt voor de plant; immers veel fosfaat ligt ook gebonden in de grond. Via de presentatie gaf Arjan voorzichtig aan dat het aandeel plant-beschikbaar fosfaat lijkt te dalen. Ook het zinkgehalte daalt, maar is in vergelijking nog op een mooi niveau. Verder is nog steeds zo'n 15-20% van de Nederlandse landbouwgrond bemonsterd met een te lage pH. Door beleidsontwikkelingen als aanscherping mestwet komen de verschillen tussen percelen weer duidelijker naar voren en is men meer geïnteresseerd in bodemkengetallen. Ideeën waar men mee speelt zijn het meten van Cl/Mg ratio te koppelen aan adviezen grondanalyse en het meten van de kwaliteit van organische stof.

Janjo de Haan (PPO) vertelde over het risico op "de dubbele negatieve spiraal" door het nieuwe mestbeleid. Doordat het gebruik van stikstof en fosfaat strenger wordt, wordt de opbrengst minder én de efficiëntie minder en daardoor de uitspoeling hoger! Tegelijk is de organische stof lager, daardoor de bodemvruchtbaarheid lager, de opbrengst nog lager en de efficiëntie nog lager en daardoor de uitspoeling wederom hoger. Hij lichtte dit verder toe aan de hand van lange termijn systeemonderzoek op de proflocatie Vredepeel.

Romke Postma (NMI) richtte zich vooral op de landbouwgronden op zand. De fosfaattoestand op de zuidelijke zandgronden is hoog en onder natte omstandigheden zijn de emissies naar (grond- en oppervlakte)water erg groot. Naar aanleiding daarvan hebben ze een showcase in het gebied opgezet. Hieruit kwam naar voren dat veel ondernemers bewust met bodemvruchtbaarheid bezig zijn; zoals vruchtwisseling, gewasresten achterlaten, groenbemesters en gebruik van bodemverbeteraars en organische stof.

Arjen Brinkmann (BVOR) vertelde dat de composthandel richtte zich (vanzelfsprekend) wat meer op de organische stof. Vele tonnen compost worden jaarlijks geproduceerd. Zo'n 50% van de afzet gaat naar de landbouw. Op termijn zien zij dat de meer heterogene producten (wisselend van samenstelling) in gezet worden voor de groene energie en de meer constante producten blijven beschikbaar voor de landbouw.

Nick van Eekeren (Louis Bolk Instituut) richtte zich op met name grasland. Hij lichtte een onderzoek toe over functies die op dit moment belangrijk zijn bij het goed managen van grasland. Concreet gaf hij aan dat een optimale bodem resulteert in het meest optimale eiwit in het gras (een van de grootste redenen waarom gras geteeld wordt). De volgende zaken zijn de laatste tijd belangrijk(er) geworden in

grasland: draagkracht, biodiversiteit en waterinfiltratie. Belangrijk is om te weten welke functies er belangrijk zijn en mogelijk nuttig zijn om mee te “sturen”. Uit de getoonde grafieken kwam duidelijk naar voren dat kunstmest lang niet op elke grondsoort het zelfde rendement geeft (o.a. door uitspoeling e.d.). Op veengrond kwam naar voren dat percelen met een lage draagkracht, een hogere opbrengst genereren dan percelen met een hoge draagkracht. Verder werd duidelijk dat de Ca/Mg verhouding in relatie staat met de opbrengst (hoe hoger de verhouding, hoe hoger de opbrengst). Er is nog niet veel bekend over de sturing op zo'n dergelijke verhouding.

Als laatste kwam de **Mark Heijmans** (LTO) aan het woord. Hij gaf via zijn presentatie de visie van de LTO weer. Hierin werd veel beaamt van de voorgaande sprekers. Uiteindelijk kwam er nog een discussie los waarin aangegeven wordt dat men zich vandaag vooral richtte op de chemiekant maar andere “takken” wat achterwege blijven zoals het wortelstelsel of andere biologische factoren of fysische factoren. Verder werd aangegeven dat de wetenschap zichzelf soms tegen spreekt (onderlinge verdeeldheid) en dat het dus soms lastig is om een standpunt in te nemen.

Agenda

7 april 2014   **Opening ISRIC bodemmuseum**

Officiële opening van het bodemmuseum boven de ingang van GAIA/LUMEN in Wageningen, met o.a. een lezing door filmmaker en ecooloog John D. Liu. Voor meer info zie <http://www.isric.org/content/opening-isric-world-soil-museum>.

8-13 juni 2014   **20ste Wereld Bodemcongres in Zuid-Korea**

Meer dan 80 sessies en symposia over bodemkunde in zijn volle breedte. Voor meer info zie <http://www.20wcsc.org/>.

20 juni 2014   **NBV themadag Hoogveen landschap**

Deze dag staat enerzijds in het teken van het boek “Landschappen van Nederland” en gaat anderzijds in op de actuele discussie in Duitsland over de veenwinning. De dag zal plaats vinden in Geeste in Duitsland. Meer informatie en aanmelding binnenkort op onze website <http://www.bodems.nl>.

23-26 augustus 2015   **Wageningen Conferentie Toegepaste bodemkunde**

Zie voor meer informatie: <http://www.wageningenur.nl/en/Research-Results/Projects-and-programmes/Wageningen-Conference-on-Soil-Science-2015.htm>

Op de website van de [IUSS](http://www.iuss.org/) staan nog veel meer internationale bodem gerelateerde congressen.